

TODAM-100.YIL ŞUBESİ FELSEFE SEMİNERLERİ DERS NOTLARI

EV HANIMLARINA FELSEFE

Felsefeye Giriş Ders Notları

Güncel Önkal

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Felsefe Bölümü

Araştırma Görevlisi

<http://www.guncelonkal.com>

Şubat- Nisan 2007 dönemi

ANKARA

ÖNSÖZ

“Felsefenin yüzüne bu kaskatı maskeyi kim taktı?” diye sorar Montaigne denemelerinde. Ne yazık ki, felsefe adı itibarıyla kendisinden korkulan bir bilgi türü olarak görülmektedir. Oysa ki bilerek ya da bilmeyerek herkes felsefe yapar.

Kıyısından köşesinden felsefeye bulaşmamak mümkün değildir. Mesleği, toplumsal statüsü, rolü ne olursa olsun toplumun her kesiminde felsefe farkına varılmadan yaşamımız içindedir. Önemli olan *farkındalığa* varmaktır. Felsefe ile yoğrulmuş bir yaşam, felsefenin gücü ile ilerleyen bir zaman mutluluk duygusuna yol açar. Sorgulayan, eleştiren, farkında olan bilinçlerin yaşama açıklığı söz konusudur. Felsefe ile dolu gönüller daha çok duyar, daha çok sever, daha mutlu olur. Kısacası felsefe ile yaşam daha yaşanılır hale gelir.

Sorguladığımız şeylerin kendimizden daha büyük olmadıklarını görünce, kendimizin değerini daha iyi anlarız. Gündelik yaşamın koşuşturması, rutin uğraşlarımızın yoğunluğu bu türden duygularımızı ikinci plana iter. “Ben kimim?” sorusunu hayatı boyunca sormamış insanlar nasıl da *yitik* bir yaşam yaşamışlardır!

Ancak henüz geç değil: İki ay süren felsefe seminerleri etkinliğimizin sonucu olarak elinizde bulunuyor bu ders notları. İki aylık felsefe serüvenine düzenli olarak katılan ev hanımlarımızın geribildirimleri gerçekten iç açıcıydı. Felsefe ile tanışmanın mutluluğunu yüzlerinden okuyabiliyordum. Kendilerini daha rahat, yaşama karşı daha güçlü, mutluluklara daha açık, diğer insanlara daha hoşgörülü bulmalarının altına imza atmaktan son derece mutluyum. Bu sadece dersleri anlatan naçizane felsefeci olarak benim değil onların da zaferiydi. Çünkü felsefenin temelinde yer alan istemek, hayret ve şüphe gözlükleri ile etrafa bakmak cesareti onların çabalarının bir sonucuydu.

Ev Hanımlarına Felsefe Etkinliği, iki aylık kısa ama yoğun süren bir seminer etkinliğinin adı olmaktan çok yaşamda gördüğümüzden daha fazlası olduğunu, her geçen günün yeni bir gün olduğu sevincine gönlümüzü açmak girişimi idi.

Seminere katılan hanımlarımızın ve hatta eşlerinin yaşamın tüm renklerine gözlerini çevirdiklerini bu kadar kısa zamanda görmek büyük başarıydı.

Sayın Okur,

Elinizde bulundurduğunuz ders notları, iki aylık bu serüvenimizin bant kayıtlarından uyarlanmıştır. Felsefe mutlaka paylaşılarak çoğalan bir etkinliktir. Felsefe bilim olarak, akademik dört duvarın arkasında, Nietzsche'nin dediği gibi “akademik yaşlılarla gençlerin sohbetinden ibaret” kalmadığı sürece yararlıdır kanımca. Sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde yer alarak bilim çevreleri topluma yayılabilir; yoksa anlaşılmasız olarak kalmaya mahkûmdurlar.

İki aylık süreçte seminerleri izleyen tüm katılımcılara, bu imkanı bizlere sunan Çankaya Belediyesi TODAM Yüzüncüyıl Şubesi yetkililerine teşekkürü bir borç bilirim. Geleceğin mimarları kadınlarımız, annelerimiz, ev hanımlarımızdır. Onların felsefeye olan meraklarının sürmesi ve her zaman nitelikli bilgi ile dağarcıklarını doldurmaları dileğiyle...

Güncel Önkal

Felsefe Nedir?

Felsefe dediğimiz şey insanlığın ilk ortaya çıkışı ile birlikte adından söz edebileceğimiz bir düşünme etkinliğidir. Felsefe dogmaları (doğruluğu sınanmadan benimsenen bir öğretinin ya da ideolojilerin temeli yapılan savlar) yıkma çabasıdır.

Felsefenin aktivite, bir etkinlik olması çok önemlidir. Çünkü felsefe bir pozitif bilim gibi laboratuvar ortamında ele alınabilecek etkinliklerden oluşmaz. Felsefe etkinliği herkesin uygulayabileceği bir farkında olma durumudur. Biz doğduğumuz andan itibaren pek çok sorun yumağının içine doğarız (anne-baba düşüncesi, aile, çevre, kültür, toplum...). Farkında olan insan bu sorunları ele alan insandır. Felsefeyi sadece konunun uzmanları olarak akademisyenlerin değil en basitinden sokaktaki herkesin bilerek ya da bilmeyerek yapabileceği bir soyut bilgi olarak görmeliyiz.

Felsefenin herkesçe yapılamamasının temel nedeni özel bir metod gerektirmesidir. Bu metodun başlıca ilkesi felsefenin bilgesinin soyutluğunu ele almaktır. Felsefede ele alınan soyut bilgi soyut ve derin soruları da beraberinde getirir. Bu sorular adeta küçük çocukların sorduğu sorulara benzer. Ben kimim? Dış dünyadan farkım ne? Evren nasıl oluşmuş? Tanrı var mıdır? vs....

Felsefe kelime anlamı olarak philo ve sophia kelimelerinden oluşur ki tam da bilgeliği sevmek demektir. İşte felsefe ile tanışanlar bu yöndeki bilgeliği talep etmektedir. Bilgeliği talep etmenin temel ve ilk basamağı kendimiz hakkındaki bilgimizi aydınlatmaktadır. (Sofi'nin Dünyası/ Jostein Gaarder) Ben kimim? sorusu ile başlar tüm serüven. Ben kimim? sorusu ile başlayan soru zincirinde edinilecek bilginin nane-limonun kaynatıldığında mideye iyi geleceği yönündeki empirik (gündelik) bilgiden farklı olduğunu görüyoruz. Felsefe gündelik bilgilerle uğraşmaz. Gündelik bilgi türünden eleştirel olması ve sorularla konusuna yaklaşması açısından ayrılır. Adeta bilginin bilgisidir felsefe bilgisi.

Ben kimim? sorusuna geri dönersek; kim olduğunuzu söyleyebilmek o kadar zordur ki... Ölümünü bekleyen bir insanın bile bazen yanıtlanamayabileceği bir

sorudur. Kim olduğumuzu söyleyebiliyor muyuz? Diğer'lerinden beni ayıran yönleri açıklayabiliyor muyum? Yaşamımın hedefini, varolma amacını eleştirel biçimde ortaya koyabiliyor muyum?

Felsefe içselleştirilebildiğinde, bir bilinç düzeyi halinde yapıp-etmelerimize yansıyabilecek olgunluğa erdiğinde adeta yürürken adım atmak gibi somutlaştırılabilir, doğallaştırılabilir, yaşamımızın bir parçası olabilir. Ancak bunu yapabilmek için başlıca yapılacak şey istemektir. Felsefi düşünceye, bilince sahip olmak rahatsız olmak durumunu kabul etmek demektir. Rahatsızlık ve belki de bu bilince açık olmayan insanlar arasında yalnız kalmayı istemek.

Felsefeci şüphe ve hayret duyar. Verileni olduğu gibi kabul etmez. Sabah programlarını ağzını açıp seyretmek yerine ilgisini ve merakını değerli bilgi kaynaklarına yöneltir. Değerli olan bilgiyi aramak ve sorgulamalar karşısında edinilecek bilgiyi hayretle, adeta bir çocuk sevinci ile karşılamaktır yapmamız gereken. Felsefe tarihi bu türden soru ve yanıtlarla doludur.

Felsefe tarihi belli dönemlerde belli sorulara odaklanmıştır: İlkçağ felsefesi doğa felsefesinin en parlak olduğu dönemdir. İlkçağ filozofları (Thales, Anaximenes, Stoacılar...) doğaya hayretle izlemişler ve kozmogoniler ortaya koymuşlardır. Doğal olayların nedenini, niçinini akıl yoluyla açıklamaya çalışmışlar. Ortaçağ filozofları din odaklı açıklamaların felsefesi ile doludur. Tanrı'nın varlığı ve kanıtlanması ortaçağ düşüncesinin sıklıkla başvurduğu bir kaynak olmuştur. Bundan hareketle çizilen dünya resmi yerini yaşanan Rönesans ile modern dönem felsefesine bıraktı. Modern dönem felsefesinin asıl uğraşısı insan felsefesi idi. İnsan tüm değerleri ve etik alanı ile yeni felsefenin konusu edildi. Böylelikle gözler Tanrı'dan insana, insanın zihinsel etkinliklerine, onun erdemlerine çevrildi. İnsanın yaşamında ve dünyada anlam bulmasına yönelik pek çok söylem bu dönemde gelişti. Modern dönem felsefesini çağcıl felsefe izledi ki özellikle siyaset felsefesi temelli bazı ayrımları medya felsefesi ekseninde geliştirdiler. Günümüzde felsefe anlayışları daha çok Kant sonrası yapıbozumcu (deconstructive) felsefe olarak öne çıkmaktadır. Derrida, Deleuze, Zizek hemen akla gelebilecek aykırı isimlerdendir. Günümüzde felsefe çağımızın temel

sorunu olan şiddet, dinsel fanatizm, kimlik ve kültür etkileşimleri, iletişim araçları felsefesi ve ayrıca uygulamalı etik konularında (çevre felsefesi, iş dünyasında profesyonel etik meseleleri gibi...) söz sahibi olmaktadır.

“Ben Kimim?” Sorusu

Eninde sonunda tüm dertlerimizin ben kimim sorusundan kaynaklandığını düşünebiliriz. Ancak bu soruya verilecek yanıtlar bireyin kültürel çevresinden, tarihsel varoluşundan bağımsız olarak temellendirilemez. Özellikle bizim gibi iki kültür arasında yer alan kültürlerin geleneksel yapısı içerisinde büyümüş ve yer almış bireylerin işi çok zordur.

İşte felsefe yoluna girmemizde öncelikle ayrıca almak yöntemini kullanmamız gerekir. Ben kimim? sorusuna verebileceğimiz yanıtları etkileyecek kadar çok uyarana sahibiz. *Tek gerçek yoktur.* Paylaşılan gerçeklikler vardır. Bu durumda gerçeklikler çokluğu içinde sağımızda solumuzda bizi yolumuzdan alıkoyan pek çok bozucu etmen vardır. Gündelik hayatın kemirgenleri bizim gerçeklikten hakikat bilgisine doğru yükselmemizde engel oluştururlar. Bu durumda felsefe yolundaki bir öğrenci günlük uğraşlarında *ayrıca alma* yöntemini kullanacaktır. Ayrıca alınacak olan sadece gündelik hayat değil, kültürün, toplumun dayattığı bazı kurallar da olabilir. Felsefe yolunda düşüncelerin serbestçe ortaya çıkabilmesi, kendi akışını bulması, adeta bireyin içinde çağlaması için düşüncelerimize ket vurmakta olan kendi dışımızdaki şeyleri ayrıca alacağız.

Ayrıca alma işleminden sonra yapılacak olan sorgulamalara başlamaktır. Böylelikle ayrıca içinde kendi gerçekliğinde saf şekilde ele alınacak olan gerçeklik durumları diğer durumlardan bağımsız olarak karşımıza çıkar. Bundan sonra yapılacak olan bir sorgulama da o konudaki tereddütleri, açık-seçik olmayan fikirleri ortadan kaldırarak düşün dünyamızı rahatlatacaktır.

Ayrıca almak insanlık türünün bireyi olarak da kendimizi görmemizi sağlar. Böylesine bir görüş bizleri idealizm yoluna sürükler. Felsefeci olan ile değil *olması gereken* ile uğraşır. Daha açıkçası, felsefeci olmak olan

durumu iyi tahlil edip olması gerekenler açısından bazı evrensel yargılara ulaşabilmek niteliğidir.

Entelektüel bir toplum yapısı olabilmesi için felsefi düşünce tarzının toplumun hemen hemen her kesiminde yaygınlaşması gerekmektedir. Bir ev hanımı da felsefe yapabilir. Gündelik uğraşları içinde bir ev hanımı kendisi olarak günün kaç saati yaşayabilmektedir? Hobileri ve yaratıcı uğraşları olmayan insanların felsefi düşünceye de yönelmeleri söz konusu olamaz. Birey olarak yaşam alanının olduğunu baştan kabul eden ve birey olan kişi kendisinin kim olduğunu arar. Bu kimlik ve birey olmak yaşamını eline almak cesaretini talep eder. Birey olmanın yolu kişinin kendisine vakit ayırması ile mümkündür.

Felsefeci sadece kendisine değil etrafına da ışık saçan bireydir. Olanlarla uğraşmamak, olması gereken ile uğraşmak felsefeciye bu türden bir ideal aşılabilir. Aynı şekilde toplumun daha iyi hale getirilmesi için kurulmuş olan çoğu sivil toplum kuruluşu da olması gerekenlerle uğraşır. Nasıl bu semineri verdiğimiz TODAM olması gerekenleri uygulasin, örnek olsun diye kurulduysa ve işliyorsa felsefe de örnek olan bireylerin bilimidir.

Toplumsal alandaki olanlarımızı genelde duygularımız destekler. Anneler buna bir örnektir. Çocukları ne kadar büyürse büyüsün anneler çocuklarını sonuna kadar sahiplenirler. Ancak birey olmayı engelleyecek şekilde baskı kurmak yanlış bir doğu kültürü örneğidir. Olması gerekenleri belirleyenler genelde kişiselliklerdir. Olması gerekeni toplum belirleyemez; bizim dışımızda belirlenen olması gerekenler ancak kurallardır. Bu kurallar felsefi şüphe ve eleştiri ile yıkılmaya tabidir. Kısacası, çocukların olması gerekenleri ancak onların kendi başlarına gelenlerden ders çıkarmalarıyla, kendi mücadeleleri ile büyümeleri sonucunda olur.

Düşüncelerimiz duygularımız tarafından etkilenirler. Duyguların sahiplenme isteğine yol açması akıl süzgecinden geçmemeleri sonucundadır. Duygularımız felsefe ile yoğrulmuş aklın süzgecinden geçerse ancak özgürlüğe yol açabilir. Yoksa önce kendimizi sonra başkalarını boğar. Duygusalığın ölçüsü yaşamımızdaki dengemiz açısından çok önemlidir.

“Hayır!” pratikleri yapmamız gerekir. Kendimizi zihinsel olarak jimnastiğe tutmanın yolu duygularımızın esiri olmamaktan geçer. Duygular olduğu gibi yaşanır ve davranışları etkileyen tek faktör haline getirilirse kültürden eser kalmaz. Nihayetinde, hanımların daha duygusal olduğunu kabullenirsek; hanımlarımızın daha çabuk yıpranmamak için durumların içinden duygularla değil zihinsel süreçlerle çıkabilme pratikleri yapmaları yararlarına olacaktır.

Felsefenin insanlara kazandırdığı tek tip bir yetenekten bahsedemeyiz. Bir sanat eseri gibi... Burada bulunan herkes felsefeden başka anlamlar çıkarabilir, felsefenin çeşitli yönlerine yaşamlarında yer açabilirler. Ancak bir sanat eserinde nasıl farklı bakışlar onu zenginleştirirse felsefenin demek istediklerine de çok yönlü bakmak onun zenginliğini gösterir. Felsefe kesinliklerin değil, kesin olmayanların ayrımının bilimidir, ustalığıdır.

Gündelik yaşamda bireyselleşmeye vakit ayırmamamız bizim belli alanlarda uzmanlaşmamızı engelliyor. Kişisel bakış açılarının zenginleşmesi ve farklılaşmasına ket vuruyor. Bu durumda felsefe *temaşa etmektir*: Biraz daha yüksekten olaylara bakmak, kuşbakışı bakış ile olaylara çok yönlü yaklaşabilmek esnekliği...

Ne yapamadığımız bizi ele verir, ne yaptığımız değil. Aydınlanma yaşayabilmemiz için neleri şimdiye kadar yapamadığımızı listelemeliyiz. Neleri istedik ancak yapamadık? Bu benliğimizin çıkmazlarını gösterir.

Felsefe ile haşır neşir olan insanların etkinlikleri, yaşam tarzları her zaman başka kişilerce (ancak bireyselleşmemiş sıradan insanlarca) eleştirilir ve değersiz görülür. Ancak bazı bilgilerin pratik yararı yoktur. Size ne yaptığımız sorulduğunda, felsefe gibi genel bir bilgi edinme, bilgelik arayışının hemen doğrudan görülebilecek yararlarını göstermeniz zordur. Felsefe ile ilgili kazanımlarınızı ancak bu konuda algıları açık insanlar ile paylaşabilirsiniz.

Kalıp Düşüncelere HAYIR Demek!

Felsefe leb demeden leblebiyi anlamak sanattır. Bir sürü kalıp düşüncelerle dolu insanlar vardır etrafımızda. Onların tüketim kültürü içerisinde yoğrulmuş kalıpları açısından siz aykırı insanlar olacaksınız.

Felsefe bilgisi açısından hayattaki olup bitenlere eleştirel gözle bakan bireyler, mevcut durumlara yüksekten baktıkça yalnızlığını hisseder. Genellerle uğraştıkça, derinleştikçe insan kendisini yalnız hissedebilir. Ancak felsefe kendini kaybetmek değil kendini bulmak yeridir.

“Ahlakı kim belirler?” diye sorduğumuzda iyi ve kötü gibi kavramlar kalıp düşüncelere sahip bilmem ne teyze için tek tiptir. Çünkü o verili şeylerle yaşamında zaman doldurmakta, ölümünü beklemektedir. Başkalarına göre eyledikçe mutlu ve sorumluluğunu yerine getirmiş hisseder kendini. En sorumlu insan ise kendine göre davranan insandır. Kendin olma cesaretini göstermen, kendi aklına güvenmen senin kendi ahlakını da kurman demektir.

Uyumlu kişi olacağına uyumsuz birey ol! Felsefe insanın aklını her dakika kemirirken başkalarının yararına inanmıştır. Melahat Hanım'ın küçük ölçekli dedikodu etkinliği artık senin konun değildir! Hayır demeyi hak eden insanlardır küçük insanlar.

Felsefenin ahlak felsefesinde öğretmek istediği insan olarak kendi varlığımızı kendimizin doldurmasıdır. Bir sonraki günün bir önceki günden daha insani geçmesini sağlamaktır amaç. Genel geçer bir iyiden bahsedemeyiz. Ahlak kimsenin tekelinde değildir.

Doğruların neden doğru olduğunu kendi aklımızda temellendirmemiz gerekir. Eğer bunu beceremediğimiz doğrular varsa bu türden doğrular sanılardır. Yani bir bilgi oluşturamazlar bizim için. Ancak din gibi vicdani konular da kişiseldir. Onlara saygı duymak ve hoşgörü ile yaklaşmak gerekir. Felsefe düşünce ve vicdan özgürlüğünü teşvik eder.

Varoluşçu felsefe (existentialism) bize pek çok konuda kendimiz olmamızı destekler. Kimsenin yönlendirmediği, kendimizin belirlediği yaşam pratiği bizim temel amacımızdır. İnsanın özü doldurulur. Verili değildir. Arkamızda annemiz babamız, toplumsal normlar değil varolmak adına kendi aklımız, benliğimiz vardır. Hayatta yalnızız ve ne yaparsak kendi becerimizdir. Aynı şekilde herkes kendi başınadır. Kendiliklerini dolduramamış insanlar ile tartışmak da çıkmazla sonuçlanır.

Kalıp düşünceler kaderci anlayışın bir sonucudur. Oysa ki kendi kaderini tercihleri ile belirlediğine inanan çağdaş bir insan diyaloga açıktır. Bağınazlık düzeyinde yaşayan insanların tartışmaları da ancak onların jargonlarında gerçekleşir. Felsefeci aydınlığı ve evrensel iyiyi arar. İlerlemeye açıktır. İnsan olma özünü geriletecek her şeye başkaldırır. İnsan daha iyisine layıktır! Bizi olduğumuz durumdan geriletecek koşulları dikte eden diğer insanların düşüncelerinden uzak durmalıyız.

Onun içindir ki sorgulamaya açık, nitelikli bilgi yoğunluklarına vaktimizi ayırmalıyız. Bizim zamanımız her şeyden değerlidir. Zamanımızı çok iyi değerlendirmeliyiz. Somut ile sadece iş gören insanlar zamanını gündelik yaşar ve geçmiş ile gelecek onun için bir şey ifade etmez.

İnsan tarih bilinci ile kalıplardan sıyrılır. Yukardan baktığı durumlara daha objektif yaklaşır. Adalet duygusu gelişir. Tavrı almakta felsefe neyi hedef almamız gerektiğini belirleyen bir kılavuzdur. Yolumuzu ve yönümüzü gösterir.

Böylelikle felsefe etik duygunun temel kaynağıdır. Her toplum üyesinin felsefe ile yoğrulmuş yaşama ihtiyacı vardır. Başkaldırı diğer insanların özgürlüğü ile sınırlıdır felsefede. Felsefe “hayır demelisin” derken, insanlık ideali açısından daha iyiyi sağlamayı kıstas olarak koyar. Felsefe kişi olarak bir aydınlanma sağlamak ve her insanı değerli görmek uğruna bunu yapmak demektir. Aydınlanmanın değerli olduğunu kabul ettirecek öğreticilerdir felsefeciler...

Artık tüketim kültürü içerisinde medya çok büyük bir güçtür. Yaşam modellerimizi belirleyebilecek kadar etkindir.

Kavramsallaştırmak

Seminerimize katılanlar günlük hayatlarında bazı şeyleri daha iyi başarabilmek için, ev yaşamlarında, evlilik süreçlerinde daha iyiyi yakalayabilmek için reçeteler arzu etmektedir. Ancak bunun yolu birebir çözümler sunmak değildir. Çünkü bu seminerlerde felsefenin genelini anladıktan sonra kişilerin daha da özgürleşmelerine yol açmak amaçtır.

Bir katılımcımız 43 yıldır özgür olmadığını anladı. En iyi bildiğimiz şeyin hiçbir şey bilmediğimiz olduğunu anladığımız anda özgürüz artık.

Bu nedenlerle hazır reçeteler yerine kendiliğimize yönelmek daha etkili ve uzun vadeli sonuçlar verebilir.

İradeli olmak ve irade eğitimidir felsefe. Eğer yolun başından dedikoducu Malike Hanım geliyorsa yolunu değiştirebilmektir. Alışkanlıklarımızı değiştirmeye gönüllü olmaktır.

Kavramsallaştırmayı içselleştirebilirsek düşünce dünyamız da rahatlar. Bize verili olanları olduğu gibi kabullenmemek onları kendi düşüncelerimizde bir yere oturtabilmek kavramsallaştırmak demektir.

Bizim kültürümüzde mahçubiyet bir erdem gibi kullanılmakta ve bizleri sorgulamaktan alıkoymakta, pasifize etmektedir. Oysa ki mahçup olmak ilerlemeye yol açmalıdır.

Çocuklarınızı kültüre ve bilgiye vermedikleri önemden dolayı mahçup ederseniz, okumalarını arttırmaya, genel kültürlerini yükseltmeye yol açabilirsiniz. Artık herkes bilgisayar ve İngilizce biliyor. Ancak bir işe girileceği zaman “diğerlerinden senin farkın nedir?” sorusuna yanıtları çok olanlar tercih ediliyor. Tercih edilebilmek zeka ve bilginin dışında yaratıcılığını kavramlarla beslemiş insanların erdemidir.

Çevremiz, kavramlarla uğraşmamızı değerli görmediği için yaratıcı düşünceyi geliştirmek de pek anlamlı ve değerli görülmemektedir. İnternet de iyi kullanılıncı bu türden bilgilere ulaşılacak devasa bir kaynaktır. Çocuklarımıza kavramsallaştırma alışkanlığı kazandırmak gelecek için çok önemlidir.

Katılımcı annelerimiz “çocuklarımızın içinde yok” diyerek umutsuzluğa kapılıyorlar. Ancak bildiğinin farkında olmaya çalışmak şeklinde bakıyorum: Platon’un *Menon* diyalogunda bir köleye geometri problemi çözdürdüğü örneğini hatırlayalım. Herkesin içinde kavramsallaştırabilme yeteneği var. Yetenekler içimizde bastırılıyor.

Yeteneklerimizin ne olduğunu ne yazık ki erken dönemden okullarımız belirleyemiyor. Ya da eğitim sisteminin sınav ve test bağımlı olması buna ket vuruyor. Çocuklarımıza sadece test çözdürmek değil,

yaşamın problemlerini de çözdürmek; üzerinde düşündürmek gerekli. Yapılması gerekenlerle asıl değerli olanların farklı olduğunu anlatmalıyız çocuklarımıza.

Kişi bağımlı olmak kültürümüzün temel yanışıdır. Öğretmeni sevilen ders sevilir. Eğer kendi kendimizin öğretmeni olursak her şeyi sevebiliriz. Kavramlar da başkalarının kavramları olursa düşünce dünyamızda edilgen oluruz. Etkin olmak için kişi bağımlı olmaktan ve maneviyatın tek gerçeklik olduğu duygusundan kurtulmalıdır.

“Mağdurum!” diyen insan çaresizdir ve başkalarının piyonu olur. Hayatın realitesi şikayet etmeyi kabul etmez. Çünkü o hayatı sen gerçekleştirdin, bugüne taşıdın.

En geri kültürler çok fazla şikayet eden kültürlerdir. Farkında olmak için bizi belirleyen kimliklerden daha üste çıkıp bakabilmeliyiz. Dünyada olup bitenin farkında olmak gerekir.

Kavramsallaştırmanın düşmanlarından bir diğeri de *tümevarım hatalarımızdır*. Kuzgunlar hep siyah olmayabilir. Ta ki bir beyaz kuzgun görene kadar bunun bir istisnasının olabileceğini aklımızda tutarsak mutlu oluruz. Günlük hayattaki dogmalar yıkılmaya muhtaçtır! Dogmaları yıktıkça mutlu olacağız! Hep aynı şeylerle uğraşırsak farklılıkları göremeyiz. Tümevarımlarımızla iş görüyorsak, örneğin tüm Sinoplular iyi komşu olur diyorsak, başka insanların farkında olmaya kendimizi kapatmış oluruz.

Uyumsuz birey yaratma programı değildir felsefe... Aksine uyumlu insan gibi insan yaratma programıdır. Gönül gözümüzü insan olma haysiyetine açacağız sonuna kadar. Felsefe kalite getirir. Yanlış akıl yürütmelerimizi temizler. Eksik tümevarımlarımızla tekdüzeleştirdiğimiz hayatı açıklamaktır. Onun için “hayır!”lara ihtiyacımız vardır.

Hayır demek hak ve sorumluluklarımızı bilmek yükümlülüğümüzün bir sonucudur. Çünkü hak ve sorumluluklarımızın ne olduğunu bilemezsek onları koruyamayız.

Mutluluktan Mutlu Olmak

Mutluluk bireysel olduğu kadar paylaşılabılır bir şeydir. İnsan var insanlık var. Mutlu var mutluluk duyan var. Onun için felsefe soyut kavramlarla oluşur. Sizin mutluluğunuz ailenin diğeri bireylerinde mutsuzluk yaratıyorsa asıl mutluluk o değildir. Mutluluk paylaşılabılır bir şeydir. Davranışınız diğeri kişilerce uygulanabilir ve heyecan uyandırabilir bir iyilik örneği olduysa doğru yoldasınız. Mutluluğunuz diğeri insanların iştahını kabartıyorsa tamamdır. Kişi olarak kendinizi mutlu hissettiğiniz durumları düşünün, yaşam anılarınızı düşünün.

Felsefe özgür olmadığımız varsayımından çıkar ancak bize özgür olduğumuz bir ülkenin yolunu gösterir. “Ben özgürüm” demek çok zordur.

Özgür olma talebi rahatsız olmak demektir. Kalıbımızı, kabuğumuzu kırmak rahatsızlık durumuna gönüllü olmak demektir. Mutluluk da öyle alıştığımız gibi gökten yağmaz. Kendi kişisel yapıp etmelerimizin bir sonucudur. Bu seminerlerde varoluşçu felsefe eksenli düşünmeye gayret ediyoruz genelde. Dolayısıyla felsefi mutluluk verili değil başarılan bir mutluluktur.

Tasavvufta da mutluluk var diyen katılımcımızın örneğinden şunu görüyoruz ki; mutluluk tasavvufta varlık ile özün nihai amaçta bir olması yani fenafillah düzeyinde yaşanması demektir. Orada bir arınma söz konusudur. Felsefi mutluluk ise şüphe ile yıkılanlardan doğar. Bundan dolayı diğeri tecrübelerdeki gibi tek tipte değildir. En azından farklıdır, bireysel bir çabadır.

Herakleitos der ki; “her şey akar! Değişmeyen tek şey değişimdir!” Benim mutlu olmamım önündeki engel tamam, oldum dememdir. Herşey değişebilir, ben de değişime göre değişeceğim. Değişmeden mutlu olamam. Oldum diyen insan mutluluktan mutlu olamaz.

Bizi mutlu kılan bir diğeri duygu ölüm kaygısını taşımamızdır. Stoacılar “doğduğumuz andan itibaren ölmeye başlıyoruz” derler. Ölüm korkusu olmasaydı ahlak duygusu da olmayabilirdi. Zaman mutluluk duygusunu etkiler. Sonsuz zaman olmadığı gibi sonsuz mutluluk da olamaz. Sınırlı varlıklar olduğumuz içindir ki hep daha fazlasını isteriz. Ancak ölüm duygusu içten içe bizi etkiler.

Denemeler Okumak

Bilgiye ulaşmak zahmet ister. Ulaşmak için okumak, araştırmak bu zahmete katlanmak gerekir. Ancak bilgiyi zahmetli yollardan değil, yaşam tarzımıza uygun yollardan elde etmek mümkündür. Üstümüze atalet çökerse yok olmaya yaklaşıyoruz. Onun için bilgiyi aramak için daha fazla çaba göstermeliyiz. Bu çabada gazetelerin nitelikli ve düşündürücü köşe yazıları bize yol açabilir.

Katılımcılarımız gazetelerden belli köşe yazarlarını bir hafta süre ile takip ettiler ve özellikle deneme tarzında yazan yazarların sözlerinden etkilendiler. Sınıfımızda deniz-yelken-dalga örneği üzerinde durduk ve burada anladığımız noktalar şunlardır:

- Bir yazarı anlamanın pek çok yolu olabilir.
- Beyin nizami bakar; kaosu paketler, karmaşaları düzen olarak sunar.
- Yazı sözden daha etkilidir.
- Yazıdaki düşünceleri kavramların ne amaçla ve ne anlamda kullanıldığı belirler.
- Yazarın ne demek istediğini bir daha düşün!
- Herkes taraflıdır! Bir taraftır.
- Bacon'ın idollerini hatırla!

Felsefe seminerleri her şeye ama her şeye açık gözlerle bakmak idollerin esiri olmamak ilkesi çerçevesinde gerçekleştiğinden önyargıları kırmayı kendisine amaç edinmişti.

Felsefe gözlükleri ile gündelik hayatın oluşlarına baktığımızda deneme tarzının çok yararlı olduğunu gördük. Yazarların ne dediğini anlamak aslında efor gerektiren bir çabadır.

Felsefeci olmak her zaman açık olmak ise her durumda *tamamlanmamışlık* arıyoruz. *Bildim-öğrendim-tamamım dememek.*

Deneme türü okumak egonun neliğini anlamak açısından çok yararlıdır. Başkalarının ne düşündüğünü anlayabilmeye çalışmak kendimizi anlamak açısından son derece yararlıdır.

Ben ve Başkası-Öteki

Biz kendimiz gibi yaşayacağız ancak ötekini de göreceğiz. Zıtlıkları bilmeden öğrenemeyiz. Acı duymazsak mutluluğu bilemeyiz. Mutlu olmayı bilemezsek hep acı çekeriz.

Başkası/Öteki ben'i anlamak için bir metod haline getirilebilir. Olayı kendi görüşümüz dışında görüşlerle ele almak...

Başkası beni daha iyi gözlemler. Adeta bir kapının anahtar deliğinden bakar gibi beni seyreder. Bu durumda başkasının değerlendirmeleri benim için önemlidir. Başkasını anlamadan kendimiz üzerine yargılarımız ancak önyargı olabilir. Önyargıları kırmanın yolu başkasının gözüyle kendimize bakabilmektir. Başkası bizi biz yapandır. Kendi zaaflarımızı, yeteneklerimizi ancak bir başkası takdir eder ya da açığa kavuşturur.

Ötekileştirmek ise felsefecinin yapmaması gereken bir yanıttır. Ötekileştirme arttıkça benleşme de kaybolur. Ötekileştirme kalıpcı düşünenlerin yanısıdır. Ötekileştirilen uzaklaştırılmıştır. Burada öteki ötekileştirilen değil, benim kendime, kendi düşüncelerime uzaktan bakabilme aracıdır. Karşılıklı tanıma (mutual recognition) öteki ile aramızdaki ilişkinin temelidir: Ben ben olurken senin de sen olmana izin vermeliyim!

Aykırılıkları Görmek

Bilgi dayanağı olmayan soru boş laftır. Problemi problem olmaktan çıkarır. Her konu hakkında konuşabiliriz ancak her konu hakkında bilgimiz olduğu anlamına gelmez.

Bir şeyin bilgisine sahip olamamamız onun tutarsızlığını ve geçerliliğini/geçersizliğini gösteremememiz ile sonuçlanır. Bu durumda uygun bir metod ile soruna yaklaşmak imkansızlaşır.

Aykırılıkları görmek için bilmek gerekir. Bil! Yapılması gerekeni gören bir bakış bilgi birikimi ister. Tecrübe bilgisi her alanda çalışmaz. Yaşlı bir teyze nasıl yürüneceğini bilirken, bankada nasıl numara alınacağını bilemiyorsa burada teknik bir bilgi eksikliği vardır. Bu türden eksiklikler değişim karşısında uyumsuz kalmamıza yol açar.

Bilginin hangi doğru zaman ve mekanda kullanılacağı ayrı bir sorundur. TV de bir tartışma programı seyredilirken görülür ki konunun tek boyutu yoktur. Felsefe ise bir *tavır alma* etkinliğidir. Tavrı doğru yönde almak için bilmek gerekir.

Felsefenin dezavantajlarından birisi de bu tavır alma etkinliği çerçevesinde mükemmelliği aramaktır. Mükemmeliyetçi insan mutsuz olabilir. Ancak bilinmelidir ki hayatımız belli kalıplara sığdıramayacak kadar aykırılıklarla birlikte var olabilmektedir.

Sevgili Günlük

Bugün Tanrı kadar yalnızım, çünkü felsefeye başladım!

Günlük tutmak bilgimize *öteki gözüyle* bakmak demektir. Yazdığımıza bakmak aslında kendimize öteki gözüyle bakmaktır. Felsefe terapilerinin hemen hemen hepsinde günlük tutmak önerilir.

Deneme türünden bahsetmiştik. İşte günlüklerimiz deneme türünün iyi örnekleri gibi yazılırsa bize mutluluk getirir. Günlük vidan muhasebemizin kayıtlarıdır. Yazalım bakalım ne kadar şüphe etmişiz de doğrunun peşinden koşmuşuz.

Bu noktada iki tür şüpheden bahsetmek gerekir. Birinci türde şüphe duygu ve düşüncelerimizi temelden daha da yoksun bırakır ki pek yararlı sonuçlara yol açmaz. İkinci türden şüphe ise sistematik olarak bilgi arayan şüphedir.

Onun içindir ki bizim şüphelerimiz amaçlı bilgi arar. Felsefe bilgisi araçsal değil amaçsaldır. Tükenmez. Biz de kendimizi amaçsız şüphelerle tüketmemeliyiz.

Günlük dışında yapılabilecek ikinci iyilik kendimize yukarıda örneği verilen *kavramsallaştırma ağaçları* oluşturmaktır. Kavramsallaştırmalarımızın sağlığı bize yaşam sağlığı verir.

Örneğin mutluluk ağacımızı yapalım. Kökünün dayandığı şeyleri, dallarını süsleyen meyvalarını serimleyelim. Nelerden mutlu oluyoruz? Neler bizi sonuçta mutsuz ediyorsa onlardan bilinçli olarak kaçmak bize mutluluk verir.

Günlüğün yerini doğru bakışa sahip olduğuna inandığımız sırdaş bir dost da tutabilir. Bazı bakışlarımız doğru bakışlar olamadığı için öteki bakışına ihtiyaç duyarız. Aslında mutlu olduğumuz anları mutsuz olarak da nitelendirebiliriz ki bunları sorgulamalıyız.

Değerler

Değerleri mutlak, sınırlı ve olduğu gibi düşünmemek gerekir. Değerlerin temeli değişim ve dinamizmdir.

Nedir? derken; Ne değildir? demek bizi seri düşünmeye (serial thinking) sevk eder. Bir değeri

yaşamımızda kullanırken onun simetrik ekseninde yer alan zıt değeri de düşünmeliyiz. Tümel düşünceler seri düşünmeye engel olur. İki uçlu, eş zamanlı bir bakış ve düşünce bizi daha özgür kılar.

Hayatımızda ya tümevarımlı ya da tümdengelimli düşünürken bizi bunları mutlak görmeye yol açan değer bunalımlarını aşmamız amaç olmalıdır. Herşeyi birbirine kancalı olarak, birbirine bağlı olarak görmek kavramların aslında çok da kavram olmayı hak etmediklerini görmek demektir. Tek başına düşündüğümüzde özgürlük ne kadar soyut, ulaşılmaz ve bizi aşan bir şey gibidir. Oysa birbirine bağımlı seri bir düşünce özgürlüğü ulaşılabılır kılar.

Durumlar kendi başlarına özgündür. Durumları birbirine göre değerlendirmeyiz ve tümel duygularla hareket edersek durumların kendiliğinden uzaklaşırız. Kendi içinde iyi veya değerli olan bir durum, değer, an bizim önyargılarımızca kemirilir.

Başımıza gelen bir kötü olay diğer benzer olayların da kötü olacağı anlamına gelmez.

Mutlak bir durum yoktur. Durumlar kişiden kişiye de değişir. Değerler de durumlardan ortaya çıkar. Bu noktada her değer kendi başına değerdir.

Özverili olma değeri tek başına değerli iken bir durum içinde kişiyi ve etrafındakileri mutsuz edebilir hale gelebilir: Duygulu olun ama duygusal olmayın!

İşte Bazı Yaşam Kuralları

(Kaynak: *The Rules of Life*, Richard Templar, Pearson: Prentice Hall, Great Britain, 2006)

1. Hiçbir kural kural değildir.
2. Yaşlanmak demek daha az yanlış yapmak demektir.
3. Olan olmuştur.
4. Kendini kabullen.
5. Neye değer neye değmez bilmek lazım.
6. Yaşamınızı bir değerli amaca adayın.
7. Düşüncelerinizde esnek olun.
8. Bir ilgi alanınız (hobiniz) olsun.
9. Meleklerin tarafında ol, şeytanına uyma.
10. Sadece ölü balık yüzeyde yüzer.
11. Sesini yükselten son kişi ol.
12. Kendi danışmanın ol.

13. Korku yoksa, hep uyanıksan, tereddüt de olmaz, sürprizler de.
14. Gözün açık gitme. Yapmayı istiyorum, yapacağım.
15. Farkı fark et.
16. Değiştirebileceklerini değiştir.
17. İyi yaptığın şeyde ikinci iyi olma.
18. Hayallerinden korkma.
19. Şimdi ve burada olanı yaşa.
20. Gelecek duygusundan kurtul.
21. Yaşamını bir proje gibi yönet.
22. Bugün çok önemli.
23. İnanışların sistemli olsun.
24. Her gün kendine daha fazla alan yarat.
25. Planlarınız hayal olmasın.
26. Espriyi ol. Espri ile bak.
27. Yaptıkların etki uyandırın.
28. Reklamını yap.
29. Konfor alanların olsun.
30. Soru sormaya alış. Sorgulanmamış düşünce açığa çıkmaz.
31. Onurlu ol. Bütün başarılı insanlar gibi...
32. Büyük duyguların adamı ol.
33. Kaderin senin elinde.
34. Herşeyi anlamak zorunda değilsin.
35. Doğru mutluluğun nereden geldiğini bil.
36. Ne ezil ne ez.
37. Artık büyüdün. Sen kendisin.
38. Her durumda iyi davran.
39. Kuralları olan bir insan ol.
40. Derinde boğulmazsın.
41. Kişisel sınırlarını yargılanmaktan korkmadan çiz.
42. Fiyata değil kaliteye bak.
43. Endişeli olmamayı öğrendiyse tamamsın.
44. Genç kalmak için ne gerekiyorsa yap.
45. Para problem çözmez.
46. Kendine ait ol. Hayatın iyisi de kötüsü de senin.
47. Hep bir tarafta olamazsın.
48. Kendine dışarıdan bak.
49. Pişmanlık duymayanlar kaybedenlerdir.
50. İyi bir şey demeyeceksen konuşma.
51. Farklılıkları kabul et aykırılıkları takdir et.
52. Eşinize kendisine ait alan bırakın.
53. Şirin olun.
54. Yapmak istediklerini yapabiliyor musun?

55. Özür sevgi ve saygı doğurur. Özür dileyen ilk sen ol kazanırsın.
56. Ekstra adımların sahibi sen ol.
57. Görmekten zevk aldığın insanlara bak.
58. Ne zaman dinleyeceksin ne zaman konuşacaksın bil.
59. İhtirası paylaşacağın zamanlardan çekinme.
60. Aşk aşık olmak içindir.
61. Diyalog kazandırır.
62. Evliliğinizde birlikteliğinizin mahremiyeti olsun. "Bizi kendi halimize bırakın".
63. Ortak amaçları paylaş eşinle...
64. Eşinize en iyi arkadaşından daha iyi davran.
65. Tatminkarlık kazandırır.
66. Eşiniz ile aynı kurallara sahip olmak zorunda değilsin. Kurallarınızda karşılıklı esnek olun.
67. Her gün yaşamına dahil edebilecek yeni kuralların olsun.

Şüphesiz bu kuralların çok daha güzellerini sizler bulabilir ve uygulayabilirsiniz. Bunlar sadece örnek göstermesi açısından kullanılmıştır. Bu türden yol gösterici kişisel gelişim kaynaklarının temel dayanağı tek yönlü bakış açısından bizi kurtarmaya gayret etmeleridir. Felsefe de zaten farklı bir şey yapmamaktadır. Son kuralda belirtildiği gibi kendimiz hayatımızı daha ilkeli, seviyeli, mutlu yaşayabilmek için kurallar oluşturabiliriz. Kuralcılık bizi boğmamalıdır. Ancak kuralsız bir yaşam da rotasını kaybetmiş bir gemi gibidir.

Beyaz Zambaklar Ülkesi /Petrov

Beyaz Zambaklar Ülkesi, iki milyonluk Finlandiya'nın kültürel kalkınmasının örneğini anlatan bir kitaptır. Ülkeyi ilerletmek arzusu ancak bireylerin de istemeleri ile mümkün olabilir.

Her yeni nesil yeni değerler ve taleplerle doğar. Bu yeni istekler devlet tarafından karşılanmak durumundadır. Halkın yönetimi için her geçen dakika daha çok bilgi ve düşünce gereklidir. Devlet yapısının sağlam temellere dayalı olması istenir.

Devletlerde yaşanan krizler devlet kadar halkın da krizidir. Hatta halkı derinden etkiler. Milletlerin tarihini kim yaratır? "Eğer bulutta elektrik yoksa şimşek

oluşmaz” diyor yazar. Halkın reformlardaki payını düşünmek gerekir.

Kendi kültürünü geliştirme isteği içerisindeki beyaz zambaklar ülke genelinde bir aydınlanma hareketi başlatırlar. Amaçları etraflarındaki komşu ülkelerden daha ileri bir kültür geliştirmektir çünkü ancak bu şekilde varolabileceklerinin bilincindedirler.

Gerçek aydının sefa süren aydın olmadığını kendilerine ilke edinen beyaz zambaklar halkın her kesiminde kültürel bir uyanış başlatırlar. “Ulusun manevi açlığının doyurulması ve şuurunun açılması için her tarafta canlı pınarlar olması gerekir.” Bizler bu noktada ne kadar ve neden eksikiz?

“Çalışmak isteyip de ne çalışacağını bilemeyen, çalışamayan gençler bir ülkenin geleceğindeki en büyük tehlikedir.” Beyaz zambaklar gençlere kendi hayatlarının Robinson’u olmalarını dikte eder. Eğer kendi adamızda kendimizi yoktan var edersek kendi adamızda yetişenlerin değerini anlarız.

“Kitaplar ruhu körleşmiş insanların utanmasını sağlar.”

Beyaz Zambaklar Ülkesi adlı kitap üzerinde iki hafta süren tartışmalarımızda belki de en önemli sonucumuz “kültür utanmaktır” parolası oldu. Bunu biraz açıklamak gerekecektir: Bilin ki kültür utanmak gerektirir. Yani utanmayan insanlara bakın, genelde kültürsüz ve kendisine cahilce güveni olan insanlardır. Oysa kültürlü insanlar da genelde mütevazı, utangaç ve nazik insanlardır. Çünkü kültür insanın kendisine ayna tutmasıdır. Tamamlanmamışlık duygusunun temel taşıdır. Kültürlü insan sakindir, sabırlıdır. Olaylara serinkanlı yaklaşır. Durumun geneline bakabilecek kadar objektiftir.

Diğer yandan kültürel olarak kendisini yetiştirememiş insanlar utanma duygusundan uzaktır. Kendi mutlaklarını dünyanın geneli için mutlak görürler.

Beyaz Zambaklar’ın açtığı bir ülke olabilmek için halkın aydınlanması şart ise bunun yolu kendi mutlaklarımızdan sıyrılmaktır. Kitapta bunun pek çok örneği vardır. Aydınlanma sadece öğreticilerin eseri olamaz. Her meslek dalında işini severek yapan insanların kendi yaşamlarında bu ışığı yakmaları gerekir.

Reform bireyden başlar.

SONSÖZ

Felsefe etkinliği tek tipte yapılmaz. Kimin felsefe yaptığını kimin yapmadığını yargılayacak bir yargıç yoktur. Aynı şekilde insanların yaşamlarında neyin değerli olduğunu söyleyebilecek bir makam da yoktur. Felsefe ancak insanlara yol gösterebilir. Bu etkinliğin gerçekleşebilmesi için felsefeyi içselleştirme isteğinde bulunan kişinin bir özne olması gerekir. Diğer deyişle, felsefi özne kendisini bu yolda koşullayan ve algı kanallarını daha iyisi için açan insandır. İnsanın tek kriteri yine kendisidir. Bir insanın eski alışkanlıklarının yerine yeni değerleri ve ilerleme fikrini koyması reformun ta kendisidir.

Elinizde bulundurduğunuz bu özet ders notları seminerimizde ortaya çıkan en belirgin düşünce kırıntılarını içermektedir.

Asıl felsefe kişinin kendi felsefesidir. Ancak kişi birey olma yolunda “ben kimim” derken bunun içini tutarlı ve gerçekçi ideallerle doldurmalıdır. Felsefe yolunda olmak, bu yolculuğu göze almak bir tür arayıştır. Ararken aradığımızın ne olduğunu biliriz. Ancak felsefe arayışı size aradığınızdan daha çok şey bulduracaktır, gören gözler olursak.